

Forgács Erzsébet:

Igazságérzés és jogi kultúra.

„A jog több, mint a vitás kérdések megoldására összegyűjtött szabályok összessége. Egy társadalmi és szellemi valóság kifejezése. Mint igazság- és igazságosság érzés minden emberben elemi módon a lényé mélyéig jelen van.”
(Reinhold Einholz)

Az őszi szünetben a Gödöllői Waldorf Iskola szervezésében négy napos kurzus volt a fenti címmel jogról, etikáról, szabályozásról, igazságosságról, egyén és közösség viszonyáról.

A Svájcban érkezett előadók célja az volt, hogy elindítsanak egy olyan munkát, amely az egyén(ek) és a közösség(ek) viszonyának pontosabb megértésére, megélésére, feltárására alapozva lehetőséget ad egyfelől az elméleti alapok felvázolására, másfelől a közösségeinkben (iskolai, családi, munkahelyi stb.) megélt konfliktusok, feszültségek feltárására, eredményesebb kezelésére.

Az előadók bemutatásához néhány fontosabb életrajzi adat:

FALK FEIND 1941-ben született, Waldorf iskolai, majd egyetemi tanulmányait Münchenben és Göttingenben végezte. Ezután 1970-71-ben tanári képesítést szerzett Dornachban. 1981–87 között osztálytanítóként dolgozott Baselben, majd 1987–2009 között Sonnhalde Gembelenben, egy gyógypedagógiai intézményben folytatta osztálytanítói tevékenységét, ahol 1989–1997 között az iskola vezetője is volt.

VOLKER OTTO gyógypedagógus, Waldorf szülő, aki nyolc évig dolgozott egy nyugat-svájci gyógypedagógiai intézményben. Ő is elvégezte a Rudolf Steiner tanárképzőt Dornachban, majd ugyancsak Svájcban 21 éven át autista személyekkel foglalkozott. 2009-től tagja az akkor megalapított Független Jogi Csoportnak (Jura Nova) Dornachban.

TRAUTE ZIMMERMANN: 1953-ban született egy politikailag aktív családban Németországban. 1972-től gazdasági és adminisztratív beosztásban tevékenykedett Baselben. Közben 1987-ben személyzeti szakképzésben vett részt. Szakterülete az intézmények szociális és gazdasági aspektusa közötti szüntelen feszültség problematikája.

Az elméleti előadásokat, ugyancsak Svájcban SIRPA SUHNER a festéssel, és iskolánkból KOLINGER MARGÓ az euritmiaival tette teljessé.

A festés témája absztrakt vagy konkrét figuratív formában „A mese” egy kiválasztott motívuma volt. Az euritmian pedig a fönt-lent, könnyű-nehez megtapasztalása után próbáltuk megélni a közös „közepet”, majd a „te és én, én és te, mi vagyunk” gyakorlat elmélyítése következett.

November másodikán délután a megnyitón rövid visszatekintésben emlékeztünk meg a magyarországi antropozófiai mozgalom életútjáról, és a Waldorf pedagógia meghonosodásáról. Itt számolt be a Szadai Waldorf Óvoda egyik lelkes ifjú óvónője, Kiss Bernadett a kis-svábhelyi első Waldorf iskoláról, melyet Nagy Emilné Dr. Göllner Mária (1894–1982) alapított, és nyolc évi fennállás után kellett bezárni 1933-ban, a Hitler hatalomra kerülésével megváltozott politikai helyzet miatt. Képeket mutatott be az épületről, ami még ma is áll, ám meglehetősen rossz állapotban, és a további sorsa teljességgel bizonytalan. Igyekezett minket ráébreszteni annak a jelentőségére, hogy mennyire fontos tudatosan foglalkoznunk azzal a szellemi hagyatékkal, mely innen ered, s olyan jelentős személyiségek bábáskodtak felette, mint Albert Steffen (antropozófus író, festő).

Rögtön ezután következett Nagy Miklós színész előadásában J. W. Goethe műve: A mese (a zöld kígyóról és a szép liliomról).

F. Feind „A mesére” építette előadását, melyben a jelen korszak problémáit a francia forradalommal és a hármas tagozódás eszméjével kapcsolta össze.

Schiller esztétikai neveléséből kiindulva jutott el a mesében szereplő négy király jellemzéséhez. Schiller beszél az anyagi és a forma-ösztönről. Az anyagi a fizikaisághoz, a forma a szellemi tartalomhoz köthető. A kettőt egy harmadik, a játék-ösztön kapcsolja össze. A gyermek játékában a szellem áthatja az anyagot. „Az ember csak ott játszik, ahol a szó teljes értelmében ember, és csak ott egész ember, ahol játszik.” (Schiller).

Goethe erről így ír: „A játék a szellem nagy szabadságát nyilatkoztatja meg. A játék nem akarja a realitást, hanem a látszatot (Schein). A látszat rokon az eszmével; kép, festmény az ideáról. Igen, ő maga az idea a

realitás minimumával megtestesülve, vagy abban megnyilatkozva.” Tehát a játék-ösztön, ami a természeti törvények és az ész törvénye fölé emelkedik, az embert fizikailag és morálisan a szabadság szférájába helyezi. A jog is csak a szellem által lesz eleven, enélkül csak üres paragrafus marad. A szellemi életből kell az igazságtalanságot félszöpömi.

„A mese” három királya először a földalatti, utána a föld feletti szentélyben jelenik meg.

Arany király: bölcsesség

Ezüst király: látszat (Schein, visszfény)

Érckirály: erő(szak)

Van még egy negyedik is, a „Kevertkirály”, aki a központosított hatalom képviselője, ő egyedül van. A lídércek elszívják az aranyát, ezáltal elveszíti a bölcsességet és összeomlik, mint a diktatúrák a történelemben.

Itt jelenik meg a hármas tagozódás és a francia forradalom példája: egy princípium dominanciája csak a másik kettő kárára történhet.

Rudolf Steiner „A beavatás kapuja” című misztérium drámájában elevenítette meg a négy királyt. Itt a szentélyben Benedictus keleten, Theodosius délen, Romanus nyugaton és Rethardus északon van. Nevük jelentése szerint:

Benedictus = a jót mondó

Theodosius = az Isten után vágyó

Romanus = az erős

Rethardus = visszafogó, visszatartó erő

A négy király nemcsak bizonyos erényeket reprezentál, hanem a kultúrkorszakok megtestesítője is.

Arany király: „arany kor”, az egyiptomi – babiloni kultúra (kb. Kr. e. 2900–747)

Ezüst király: „ezüst kor”, a görög-latin kultúra (kb. Kr. e. 747–Kr. u. 1413-ig)

Érckirály: „jelenkor”, germán-angolszász kultúra (1413–, és még 1700 év)

Ezek mind dupla, kettős kultúrák, melyekből az egyik a belső, a másik a külső aspektus hordozója.

Az arany korban a külső társadalmi szerveződésben a szellemi élet, a jogi-állami élet és a gazdaság abszolút egységben volt. Ez az érzőlélek ideje, itt a társadalmi élet az ösztönszerű működésben ölt testet, a szociális ösztönre alapozva.

Az ezüstkorbán megjelenik a kettősség, a társadalmi életet a tekintély elve uralja (római egyház és papság). Közép-Európában ezt a kettősséget a császárság és a papság harcában fedezhetjük fel. Ez az értelmi vagy kedélylélek korszaka.

A jelenkor felé haladva az intellektuális képességek felébredésével kifejlődik a szabad ítélőképesség és átlépünk a tudati lélek szintjére. A társadalomban ennek felel meg a gazdasági élet kialakulása. A szociális élet hármassága az érckirály uralma alatt jöhetett létre, a gazdasági életen keresztül. Most ez önállósítja magát az iparosítás következtében Angliában. A gazdaság mindig arra törekedett, hogy a világot globalizálja. Ügyvédek és politikusok a gazdaság erős befolyása alatt állnak.

Romanusnak a kard nem a bal, hanem a jobb kezében van, nem úgy mint „A mesében”.

Ha a magasabb és megtisztult emberiségnek a szimbolikus kifejeződését látjuk a *királyságban*, akkor a koronázásnál használt jelképek is mélyebb tartalmat nyernek:

- A korona: a fejen a megtisztult, bölcs gondolkodás.
- A palást: a középső, ritmikus rész szereteteli burka, az érzés.
- A jogar: az akarati beavatás képe.

De előfordul a korona, jogar és kard hármassága is. Ebben a jelképrendszerben a jogar a pásztorbothoz hasonlóan a kormányzás, a király ritmikus-kiegyenlítő hatásának a képe, a kard pedig az erő, a hatalom, az akarat szimbóluma. Ez a forma jelenik meg Goethénél „A mesében”.

Az anglo-amerikaiaknak a feladatuk a gazdaság fejlesztése, Közép-Európáé pedig, hogy a keleti bölcsességet és a nyugati gazdagságot egyensúlyban tartsa. A francia forradalomnak megvolt a lehetősége erre, de elbukott.

A közép csak akkor tud működni, ha Krisztustól áthatott.

Az előadása folytatásában Feind úr felvázolta, hogy a „szellem száműzése” miként vezetett az első világháborúhoz. Külön kitért a magyarok vonatkozásában Sissi szerepére, aki ezt a szellemi űrt lett volna hivatott betölteni, de megölték.

A háború vége előtti utolsó évben 1917-ben Rudolf Steiner kidolgozta a hármas tagozódás elvét. A háború után új erők kezdtek éledezni. 1919-ben létrejött az első Waldorf iskola, de ez az impulzus sem bizonyult életképesnek. Egyrészt az egymás közti konfliktusok miatt, másrészt a nemzeti szocializmus terjedése okán. [Hitler totális diktatúrája miatt Steiner nem maradhatott Németországban.](#)

Harmadszor 1989-ben lett volna esély a hármas tagozódás megvalósítására, és amikor Gorbacsov közreműködésével megszűnt az egységes Szovjetunió. De a Kelet-Német fal lebontása után Kohl kancellár politikájában is a centralizált hatalmi törekvések uralkodtak. Németország bennmaradt a NATO-ban és Gorbacsov ellenségévé vált, így ez a lehetőség is kudarcba fulladt.

Végül feltettük a kérdést, hogy mi, mint egyes emberek mit tudunk tenni?

A hármas tagozódásnak lényünket kell fejlesztenie. Bennünk kell, hogy formálódjon a gondolkodás, az érzés és az akarat szintjén, de komolyabban kéne vennünk az antropozófus intézmények hármas tagozódását is.

Kisebb közösségek hordozhatják ezt az impulzust. Minden ember mindhárom területre tartozik és a hármas tagozódású szociális organizmusba úgy illeszkedik, hogy a három részt ő maga kapcsolja össze egymással.

A következő délutánon Volker Otto kezdte meg előadásait arról, hogy mi a jog, a szabályozás és az igazság.

Az emberiség és a jog fejlődése közvetlen kapcsolatban áll. Az egyéni szabadság erősödésével megjelenik annak szükségessége is, hogy a társadalmi együttélést is egyre tudatosabban alakítsák. Ez fejeződik ki a jogban.

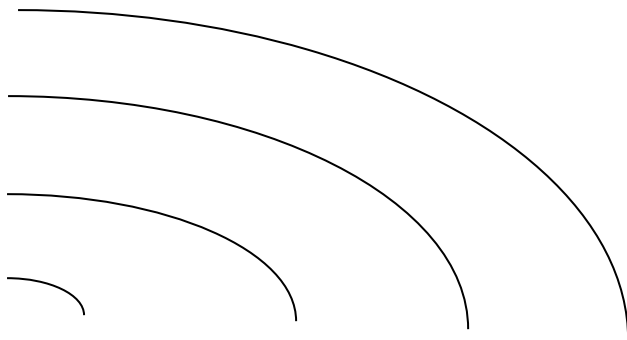
Ha az embert, mint a jog tárgyát szemléljük, azt játjuk, hogy a jog az ember lényiségének szellemi részéhez kötődik, ahogyan a szellemi-kulturális élet a lélekhez, és a gazdasági élet a fizikai testhez. Ha azonban a benne alapvetően működő lelkiéletet nézzük, akkor elsősorban az emberi érzéshez (és ez által a lelki szférához) tartozónak látjuk, miként a szellemi életet a gondolkodáshoz, a gazdaságit pedig az akarathoz köthetjük.

Az emberi tudatosodásnak megvannak az árnyoldalai is: az ember miközben önmagát keresi ebben a tudatosodási folyamatban, egyre inkább elveszíti a valódi kapcsolatot és összefüggéseket az étellel. Ez a szabadság ára, de a tudatosodás feltétele is, és egy elhalási folyamat is egyben, amennyiben a gondolatok már csak a szellem halott árnyékai. Az emberiség feladata, hogy ezt legyőzze, s ez alól a jogi élet sem kivétel.

V. Otto Gustav Radbruch jogfilozófustól a jog négyes tagoltságát vázolta fel, mely összhangban van Steiner felosztásával is. Rudolf Steiner azt mondja, hogy az isteni – szellemi a kozmoszban a következő fokozatokon keresztül jelenik meg:

1. A saját *lényisége* által.
2. A lényiség *megnyilatkozásában*.
3. A *hatásán* keresztül, amikor a lényiség visszahúzódik a megnyilatkozásból.
4. A létrehozott *művön* keresztül, amikor a megmutatkozó világegyetemben az isteni már csak a formáiban van jelen.

G. Radbruch sémája ehhez.

IV

III

II

I

Szilárd (fizikai)	Folyékony (éter)	Légnemű (asztrális)	Tüzes (én)
----------------------	---------------------	------------------------	---------------

Fizikai szint: ide tartozik a pozitív jog, az oksági jog (pl. egy bizonyos bűncselekmény egy meghatározott büntetést von maga után.)

Éteri szint: a jogértelmezés területe (van egy „től-ig” határ a büntetés kiszabásánál a civil jogban is.)

Asztrális szint: a jogi elvek és a jogi értékek területe, amelyben az emberi alapjogok a mérvadók (pl. az emberi méltóság sérthetetlen, vagy az élet az előny.)

Én szintje: az igazságosság, mint az egész jogi szférát átítató elem.

További összefüggésben:

- lényszerű igazságosság (lényiség)
- a jogi értékrend (érték/mű)
- a jogi kultúrát hordozó magatartásformák (értelem)
- és a külső, pozitív jog (lét)
  - o A fizikai az *egymás mellettiség* szintje,
  - o Az éteri az *egymás miattiságé*,
  - o Az asztrális, az *egymásért* lenni,
  - o Az én az *egymásban* lenni szintje.

Példákban:

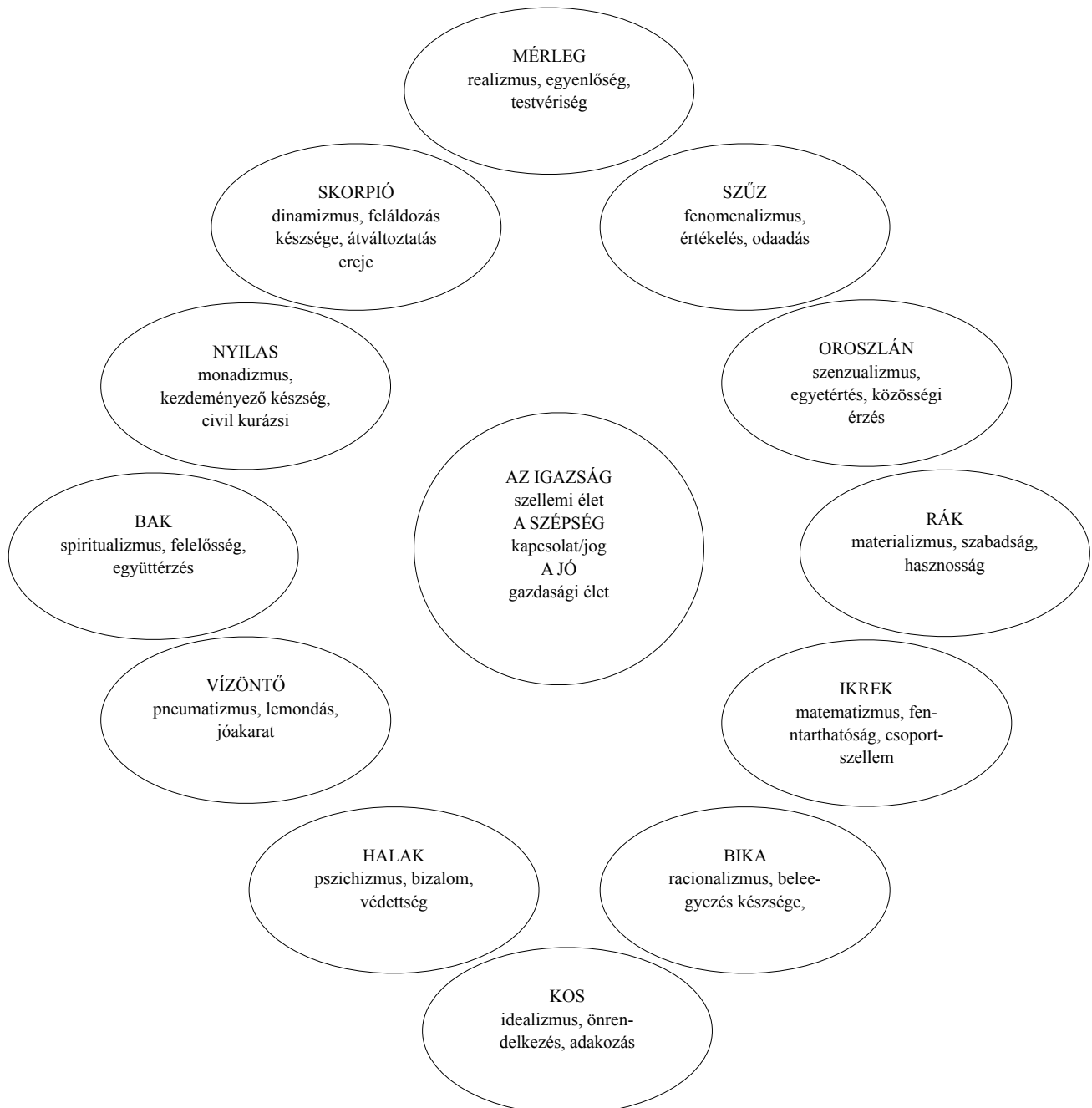
fizikai: a „ne ölj” parancsa

éteri: a békés egymás mellett élés

asztrális: a másik fél komolyan vétele (párbeszéd)

én (szellemi): feltétlen igenlése a másiknak

Reinald Eihholz-ék dolgozták ki a Jura Nova csoportban (mely 1996–2010 között a Goetheanum szociál-tudományi szekciójának volt része) a jogi erények és az állatövi jegyek tizenkettőségének rendszerét. (A legelső minden jegynél Rudolf Steiner terminológiája).

Az alapvetések tisztázását képelemzés követte. Különböző akvarellek megtekintésével az egymás mellett és a külön-külön ható erőtereket figyeltük meg, és megpróbáltuk megfogalmazni, hogy mi is az a „köztes tér”. Ezt a témát folytattuk másnap délelőtt is, ahol eljutottunk egyfajta „kifordított hármas tagozódáshoz”: gazdaság – szabadság, jog – testvériség, szellem – egyenlőség.

Ezen a napon Traute Zimmermann témája következett délután a jog és kegyelem kérdéséről, és a jogi keretek bemutatásáról, Hannah Arendt és Ingeborg Bachmann művein keresztül.

Hannah Arendt a modern politikai filozófia egyik legnagyobb hatású modern gondolkodója 1906-ban született Németországban. Heidegger és Karl Jaspers tanítvány volt. 1933-ban elhagyta hazáját és Franciaországból, 1941-től pedig az Egyesült Államokból szervezte a hitlerizmus üldözötteinek mentését. New Yorkban volt professzor, de Princetontól Kaliforniáig sok neves egyetemen tanított. 1975-ben halt meg. Az Eichmann-jelenség kapcsán rávilágít az európai filozófiai hagyományban szükségképpen irracionálisnak tetsző gonoszság-fogalomra, ahogy az az európai történelem katasztrófája során egy ember tevékenységében testet öltött. Arendt tudósítoként végigülte az Eichmann-per tárgyalásait, és a „gonosz banalitásáról” írt, és arról, hogy napjaink emberének mekkora gondot okoz az ítélőerő kérdése, amely minden idők egyik központi jelentőségű morális kérdését érinti. „S minthogy a tiszteltreméltó társadalom egésze ilyen, vagy olyan módon behódolt Hitlernek, gyakorlatilag eltűntek a társadalmi magatartást meghatározó erkölcsi maximák és a lelkiismeretet vezérlő vallási parancsolatok, így a ’ne ölj’ parancsa is. Azon kevesek, akik még mindig különbséget tudtak tenni jó és rossz között, valóban csak saját ítélőerejükre hagyatkozhattak. (...) A belátás, hogy hasonló körülmények között saját magunk is vétkezhettünk volna, életre keltheti a megbocsátás szellemét. Nem a kegyelem, hanem az igazságosság a tárgya az ítélőszéknek, s a tapasztalatok szerint a közvélemény mindenhol abban jut egyetértésre, hogy senkinek sincs joga más fölött ítélkezni. (...) A büntetőbíróság egyetlen feladata, hogy a személyes ártatlanság és a bűnösség kérdésében döntsön, vagyis, hogy igazságot szolgáltasson mind a vádlott, mind az áldozat számára.” (Hannah Arendt: Eichmann Jeruzsálemben. Bp., Osiris, 2000.)

Híres és nagy vitát kavart mondata: „Az igazság elvárható az embertől (elképzelhető, feltételezhető róla)”.

Ingeborg Bachmann (1926–1973) osztrák költő, elbeszélő, hangjáték író, esszéíró, műfordító, az európai irodalom meghatározó alakja. Mára is tisztázatlan körülmények között halt meg: egy égve felejtett cigaretta okozta halálát – tűz, melyről több művében is úgy ír, mint a megtisztulás, a feloldozás egyetlen lehetőségéről.

Gyakran ismétlődő témája az ember önmagával való szembesülése. „A kimért idő” című verseskötetéből (Pécs, Jelenkor, 2007.) megismerhetjük az „énekelve gondolkodó és gondolkodva éneklő” női lírai én egyszerre komor és bátor, nőiesség és férfiaság között vibráló megnyilatkozását.

Az este ünnepélyes pillanata volt, amikor iskolánk 11. osztályából két diák és az osztályfőnökük előadtak néhányat Bachmann versei közül.

Egy példa a sok közül:

Párizs

„Az éjjel kerekére kötözve,
dübörgő folyosók mélyén
alszanak az elveszettek,
ám ahol mi vagyunk fény van.

Két karunk virágok töltik,
sok-sok év mimózái;
arany hull szakadatlan,
két híd közt a folyóba.

Kapu előtt a kő:
Fénynél is hidegebb,
S a szökőkutak medencéi
félig már kiürültek.

Mi lesz, mondd, ha honvágyunk
foglyaként lobogó hajunkig,

itt maradunk és kérjük: mi lesz,
ha kiálljuk mindezt a szépséget?

Fényszekér hiába vett fel,
s virrasszunk bár, tovavesztünk
a géniuszok tejútjain,
ám ahol híjunk, ott éj van.”

Szombton délelőtt T. Zimmermann saját biográfiáján keresztül tért ki a politikai jogra és a jelen kérdéseire. Láthattuk, hogy mennyire aktuálisak Hannah Arendt idevágó felvetései: „Még soha senkinek nem voltak kétségei affelől, hogy az igazság és a politika meglehetősen hadilábon állnak egymással, és tudomásom szerint még soha senki nem sorolta az igazsághoz való hűséget a politikai erények közé. A hazugságokról mindig is azt tartották, hogy azok nem csupán a politikus vagy a demagóg, hanem az államférfi mesterségének is szükséges és jogos eszközei. Miért van ez így?

És mit jelent ez egyrészt a politika világának természetére és méltóságára, másrészt az igazság és az igazsághoz való hűség természetére nézve? Vajon az igazság lényege az, hogy tehetetlen, s a hatalomé, hogy álnok? És mennyire valóságos az igazság, ha nincs hatalma a közügyek világában, amely az emberi élet minden más szférájánál erőteljesebben szavatolja a létezés valóságát a megszülető s halandó emberek, vagyis azon lények számára, akik tudják, hogy a nemlétből tűntek fel és hamarosan ismét oda térnek vissza? Végül pedig nem éppolyan semmitő-e a tehetetlen igazság, mint amilyen az igazsággal mit sem törődő hatalom?” (Hannah Arendt: Múlt és jövő között. Bp., Osiris, 1995.)

Befejezésül mód nyílt arra is, hogy kérdéseket tegyünk fel, és több irányból közelítsünk egy-egy kérdéscsoporthoz. Az idő szűke miatt azonban a legtöbb problémát csak érinteni tudtuk, de az előretételek szempontjából is fontos volt ezek számba vétele. Például:

- A hármastagozódás megvalósíthatósága a családban,
- Idősek és fiatalok helye a struktúrákban,
- Önmagunk feladása nélkül hogyan tudjuk az elszigetelődést, a „szektásodást” elkerülni, stb.

A válaszok keresése mindannyiunk feladata, hiszen különféle közösségi csoportoknak is részei vagyunk, ahol kötelességünk saját véleményünket formálni a folyamatos megismerésre törekvés alapján, amely a szellemi, jogi és gazdasági életre egyaránt érvényes. Végezetül Rudolf Steiner szavait idéztük „A szociális élet kérdései” című könyvéből (Mandátum, 1990.): „A szociális kérdés nem olyan dolog, amit most néhány ember, vagy akár parlamentek megoldhatnának, és ezzel végérvényesen el lehetne intézni. A világtörténelmi fejlődés minden pillanatában újra meg kell oldani. Ahogyan egy organizmus, miután jóllakott, egy idő múlva mindig újra megéhezik, hasonlóképpen a szociális organizmus a rendezettségéből mindig újra rendezetlenségbe jut. A szociális viszonyok rendezettségét biztosító univerzális orvosság épp úgy nem létezik, amennyire nem létezik olyan táplálék sem, amely véglegesen jóllaktat. Az emberek azonban létrehozhatnak közösségeket, amelyekben eleve nem együttműködve az életet mindig újra szociális irányba terelik. Ilyen közösség a szociális organizmus önmagát irányító szellemi tagja.”